

BUNA ILI — ADORACIJA?

Ja, Ivane, ne razumijem sasvim jasno, što ovo znači — osmjehnu se Aljoša, koji je cijelo vrijeme šutke slušao, da li je ovo samo bezgranična fantazija ili kakva zabuna starčeva, nekakvo nemoguće qui pro quo?

...

Ja opet ne razumijem, prekinu ga Aljoša, govori li on ironično, ruga li se?

...

Ivan zastade... Aljoša, koji je neprestano slušao šutke... grunu odjednom: »... to je glupost!« — povika on i pocrvenje. »Poema je tvoja pohvala Isusu, a ne pogrda... kako si ti htio. I tko će tebi povjerovati ono o slobodi?«

(Dostojevski, »Braća Karamazovi« MH, Zgb, 1953).

Počelo je u Babilonu. Ne, čak i prije. Počelo je u čovjeku i prije spoznaje o prostoru i vremenu; počelo je spoznajom o čovjeku. Čovjek ostavljen kao mogućnost, kao sloboda, svojim opredjeljenjem može dodirnuti obje skrajnosti: sebe kao vremenost Vremena ili Boga kao vrijeme Vremena. *U htijenju da se dosegne, ostvario se kao nesporazum.* Tako se povijest dovršila i prije nego je počela, i mi danas živimo recidive renegatstva, i to opet ljudski — neautentično.

Suvremena filozofija tjeskobe može se smatrati uspješnom jer je odista indeks istinskog smještaja čovjeka smještena u prostor svog kruga, napuštena i osuđena na sebe. Što mu drugo i preostaje nego užas i tjeskoba ako je on stvarno svoja mjera, domet i sudbina? Čini se da mu u tom prostoru bez Boga i ne preostaje drugo do žonglerska igra riječi, kojoj se češće omakne i pravi smisao.

»Moral opstanka... treba dakle ne samo mišlju definirati nego i praktično naći, konkretno i totalno smaoći u onoj dimenziji gdje ljudsko biće bitno i bitiše kao ljudsko, gdje čovjek sebi znači i gdje jest... ništa manje i ništa više nego sâm čovjek... Atomska ili hidrogenska bomba tek je ekstremni podatak sjaja i bijede naše civilizacije, po nas same najopasniji izraz paradoksa svemoći i nemoći svjetske situacije kojoj

suvremeni čovjek pripada... Tek u granici ljudskog boravi sve što je unutarne neiscrpnno ljudsko. Mi, dakle, nismo vječnost. Sve je za nas samo neko vrijeme.»

Pošto je sebe postavio na razmeđu vremenskog i vječnog gdje je sve-moćno kao nemoćan nagnut u »samo neko« vrijeme, neprestanim aktualiziranjem svoje suprotnosti pokušava osvojiti sebe u atributima koje je napustio u prvom iskušenju.

Fatalno zabunom htijenja da sebe spozna kao zatvoren krug vječnosti, gdje se događa sada i za sve vrijeme kao svoja sadašnjost koja je obuhvaćena istošću svega što jest, od početka do početka, počela je povijest koja se isključivo događa u prostoru vremena koje sluti svoj domet.

Svijest o nesporazumu ozbiljnije se utemeljuje u suvremenog čovjeka i on se buni protiv svoje situacije, vrednujući tako sebe jer se postavlja u položaj čekanja dijaloga što očito nije obračun sa samim sobom već molba za pravo značenje riječi. U početku bijaše Riječ, i što god je postalo, sve je po njoj postalo...

Dijalog uspostavlja odnos kao treće između dvoga koje je njihova istost. Stoga je odista nemirno naše srce dok se ne smiri u tebi, o Bože! jer te mrtvi i plač u tami neće nikad slaviti.

Oholost je sila u silasku i ne dopire do Tebe.

Nesporazumom je čovjek izgubio raj te se istom putanjom u nj mora i vratiti. Tko se dovrši kao nesporazum, u trenutku svijesti kad okusi prokletstvo svaki obrat bit će nemoguć. Da bismo susreli čovjeka, pođimo u njegovu budućnost putem unatrag.

U apsurdnom svijetu preostaje pitanje: tko je bliži Bogu — dijete ili grešnik, susrećući se u Bogu kao izmirenju? (Knist je vremensko ozbiljnije izmirenja suprotnosti). U prvom, odnosno, posljednjem pristupu oni su jednako u Bogu kao suprotnosti, ne zato što bi tako Bog postojao, nego, naprosto, jer Bog jest kao biće bez adekvatne suprotnosti, a našim razgraničenjem, apsurdom iščašenog svijeta, grešnik bi bio čak i bliže Bogu jer njegov pad uključuje svijest o onome od koga je otpao, dok dijete puninom postojanja u nesvjesnome biva obuhvaćeno Bogom, ali bez svog udjela, što ga neizmjereno udaljuje od onoga u kome jest. Već nas i sv. Augustin na to upozorava: »Bog koji te je stvorio bez tebe neće te spasiti bez tebe.«

Svijet je izbačen u svoju suprotnost, u izgon iz raja, u kojoj sada obitava kao u prisilnoj zavičajnosti, i jedino mu je opredjeljenje dodir sa svojom suprotnošću iz koje je iščašen. Svijet ne smije stišavati jeku svoje ukletosti jer bi ga to zadržalo ondje gdje jest, nego, naprotiv, svoju ukletost mora izoštriti do zaglušujućeg glasa sirene i obratom dosegnuti svoju zavičajnost. *Buna koja se javlja kao granica na kojoj se sve zbiva samo je stupanj na slojevitom usponu adoracije. Nepobunjen čovjek nikome nije potreban. Po njemu svijet ne biva; on utemeljuje bezdan na svakoj razini.*

Svijet sebe hoće, ali ne definira svoje htijenje. Posustale smrti, izvijorene u kruženje strvinara, plačom u tami, ođaju posljednju neprispjelu

šutnju Presvetoj Tišini, jer je upravo smrt granična situacija očišćenja. Kad su popadala sunca, srušili se tronovi i nestali faraoni, izgubljeni čovjek sam je htio dosegnuti objekt svoje težnje pa je počeo graditi Kulu da bi pao u svoj bezdan. Babilonska kula posljednji je obrat i izvorno vraćanje od geometrije k duhu. Bog se ne dosiže visinskim izduženjem, nego duhom i istinom. Opet je pad uspostavio čovjeka.

»Gilgameše, kamo ideš?

Život, za kojim tragaš, nećeš nikad naći.

Jer, kad su bogovi stvorili čovjeka,

Ostavili su mu smrt za pratioca,

A život zadržali u svojim rukama«

(Gilgameš).

Spoznata nemoć je svemoćna jer je poklonjena najmoćnijem.

Moćni bogovi Babilona i Egipta nesmiljeno su se nagnuli u svoj pad, jer su se u laži toliko izvitoperili da im je sumrak bio posljednje utočište. Aljoša je jedino i moguć uz braću. *Tko se buni s pjenom na usni pati od demona, dok pravi buntovnik nosi u sebi žudnju za onim od koga je otpao.* Relkoše za Camusa da je izraz cijele jedne generacije; ako je odista tako, onda je on indeks razapetog svijeta, jer, prema njemu, bitna dimenzija suvremenog čovjeka jest njegova buna, l'homme révolté, što otvara smisao pobunjenom pošto otkriva raskorak snova i ostvarenja. Da je čovjek »prvi član parlamenta majke prirode« osobito ističu sami ateisti, i zato bi nemoguće bilo da jedino on promaši u svojim nagnućima, kad sva priroda nalazi svoj intencionalno-smisleni smjer, dok bi jedino čovjek promašio deturajuću svjesnom iluzijom.

Traganja za tajnom Svemira i nisu drugo do traženje Boga, makar su rekli da ga nisu sreli, ali, kad čovjek želi dokinuti svoje granice i dosegnuti nešto iznad sebe, ne prostorno, kako već rekosmo, ne traži li mjeru po kojoj je odmjeren prije htijenja da uopće bude? Očito je tada da je njegov svijet napukao od bune koja nijeće svoju spoznatu stvarnost da bi se predala neizmjerne Tajni. *Krist se u Getsemaniju mogao onako obilno predati Ocu jer je predanje uslijedilo nakon krvave bune tijela.* Par l'esprit on va à Dieu, ali, čini se, da je buna tijela prva stepenica na oikomitu usponu do izmirenja u duhu. Da svi, Oče, budu u meni, maime, da svi prođu moj put bune slabog tijela, da žive mene kao primjer, da bi pobjedom oslobodili duh, kao što sam ja u Tebi, da bude potpuna harmonija u duhu bez zaostatka.

Buntovnik na početku bune traži sebe, a nakon pobjede Boga jer je i u pobjedi opet ostao sam, svoj popunjeni prostor, daleko od moći i sreće.

Povijest svijeta već se dogodila i ubuduće se može samo ponavljati, a nikako bitno događati; Getsemani je njezin zbir. Stvoritelj da bi unavno-težio ljudski pad sam se izjednačio i prepustio iskušenju i patnji. Predstavnicu roda, još uvijek u ljudskoj situaciji i njezinoj mjeri, spavaju, jer noć, po njihovu sudu, i ne može biti za drugo nego za spavanje. Sam Bog je

bdio da čovjek ne izigra i posljednju ponudu spasa. Prihvatio i iskušenje bune da bi i tu zaštitio čovjeka svojim primjerom.

Getsemanska noć je konačno zaustavila ljudski pad i izvršila povijesni obrat jer je ukazala na put pobjede. Krist je šutnjom potvrdio svoje djelo i izazvao se u milijunima. Noć je ponuđena palom buntovniku da se uvjeri u svoj poraz, što od čovjeka zahtijeva — bdijenje. Getsemani je svjesno prihvaćena Golgota, i na čovjeku je da bdi u noći svijeta jer se plaćem mogao samo jednom opravdati.

Apsurd čovjeka i jest u težnji da dosegne ono izvansvjetsko, što je usud svijetu, i po čemu svijet jest, a da pri tom sebe postavlja kao mjeru koja je nijekanjem Boga sasvim svedena na prostor unutar svijeta. Težiti Usudu svijeta kao svojoj definiciji, kao onom neodređenom što određuje konkretnu sudbinu svijeta, dok postoji osobni Bog, pogubna je igra makar koliko bila plod ograničenosti i djetinje zabune.

Raskoljnikov je sebe smjestio u pravi prostor povijesnog okvira dok je četveronoške plazio ispod babina kreveta. »Baba je glupost« — mislio je vatreno i u zanosu. »Baba, je, možda, i pogreška; ali nije stvar u njoj, baba je bila samo bolest... ja sam želio da što prije prekoračim... nisam ubio čovjeka — ubio sam načelo. — Načelo sam ubio — ali nisam prekoračio, ostao sam na ovoj strani... Jedino sam umio — ubiti! Ali, izgleda, da čak ni to nisam umio...«

I svi smo mi na ovoj strani, s Napoleonom i Raskoljnikovim, ukoliko tražimo čovjeka, i jedino s njima možemo poći na onu stranu odakle više povratka nema. Ponosni Svjetlonoša neće nas na to ni upozoravati jer je i odviše zadovoljan što se Adam u njemu ponovio. Getsemani je zanijeo ovu stranu čovjeka i sve nas priveo k onoj strani: duhu i istini.

Žonglerska filozofija u globusu smrti zvučno se batrga u prostoru prazne riječi. Kolakovski: »Jer apsolut — koji se ne može opisati a da se istovremeno ne opiše i njegova suprotnost — samim tim otkriva svoju fiktivnost kao apsolut. Kritika pretpostavlja postojanje predmeta koji se kritizira, a sam naš misaoni akt, u kojem »uzgred uzimamo« transcendentnu stvarnost, polazi od toga da je transcendentna stvarnost data našoj misli ma koliko puta se »distinguo« moglo domisliti uz riječ »dat«.

(Kolakovski, Filozofski eseji, Bgd, 1964).

Ipak mu povjerujemo da »kritika pretpostavlja postojanje predmeta koji se kritizira«, a da nam je »transcendentna stvarnost data« pa makar i »uzgred«. Drhtave riječi Miće Karamazova nad posljednjim povlačenjem Boga pred naukom nama danas, osamdesetak godina poslije, izgledaju kao užas zablude. Osjećamo se kao kod samrtničke postelje draga prijatelja kojemu pričamo o životu, a znamo sigurno da će umrijeti. Tješimo ga, a intimno se zgražamo nad njegovim udesom. I ono najstravičnije — što on igru prihvaća.

Mića na razmeđu svoje krize, ozaren sluša Rakitinova sunovratna tužmaranja i u pomračenju klikće spasu u nauci:

»Novi čovjek nastaje, ja to uviđam... A ipak mi je Boga žao!« I sam Mića priznaje da je takve, koji su mu pričali o povlačenju Boga, bacao napolje, a sada — »sad ih slušam«. Osvljeteno je izvadio formulu spasa koju je ispisao Rakitin: »Da se riješi to pitanje, ponajprije je potrebno, da čovjek svoju ličnost stavi nasuprot svojoj stvarnosti.«

Mića je u svojoj obrnutoj viziji svijeta postavljen obrnuto spram svoje suprotnosti, i to egzistencijalno, životno, rekli bismo, i tako se obrnuto i odnosi prema njoj. Odnos kao odnos u ovom trenutku nije ni bitan, jer je kao fenomen uvijek postavljen prema postojećem koje nas nadilazi ili barem nečim veže, već nas zanima subjekt objekta koji je uzrokovao naš poremećaj. Ako se prema objektu našeg odnosa odnosimo indiferentno i nemisljeno, znači: ne dodiruje naše bitno pitanje, ili je nemoćan da ga dodirne, odnosno riješi. Međutim, kad se javlja egzaltacija odnosa, biće prema kojem se odnosimo nečim je upleteno u našu sudbinu i veže nas na odgovornost pred svevremenošću. Ukoliko nema bića koje dodiruje vječnost, odnosno, koje mislenim dodirima sa sobom otvara vječnost, »onda je sve dozvoljeno, sve se smije raditi«, ali upitnost čovjeka o situaciji u ovom vremenu već određuje njegov smisao, smještaj i položaj i uravnotežuje pad u nebitak, jer je već jednom ozaren Vremenom koje u sebi jest.

Ako je čovjek u sebi redefiniran prema svemu oko sebe definiranom, onda je sigurno da se neće odrediti ni prema Biću koje ga je izazvalo iz svoje neograničene i u sebe zatvorene cjeline. Svaka destrukcija koja traži pravi uzrok svoje ljudske smještenosti opravdana je, jer, ukoliko je istinski poriv čovjeka, već tim je nagnuta u izvorno ljudsko pitanje, i sigurno je da će Prvi Uzrok i naći. *Pobuna i nije drugo nego iskoristena mogućnost koja je čovjeku pružena kao mogućnost u traženju ishodišta.*

Čovjek mora dosegnuti dno bezdana, bilo to u zavičajnom dometu svojih stremljenja — Bogu, ili u svojoj negativnoj destrukciji koja je usmjerena njemu samom kao konačnome, a ozbiljuje se kao povijesni pad u bljesku Lucifera.

Sva je dosadašnja povijest iskušana u tri pitanja na Gori, i stvar je tame da to iskustvo nagriže sumnjom, Pobuniti se smijemo tek na posljednju ponudu jer je odista obrnuta: treba robovati da bi kraljevao. Budnost je potrebna to više što je ponuda — »Ako padneš te mi se pokloniš, sve ću ti ovo darovati« — tako vješto postavljena da nam prijete pomatnija zamjene na račun pravog poziva čovjeka — jer Tebi služiti znači kraljevati.

Čovjek je rizik izbora i ujedno sam smjer svoje vječnosti. I kad bi bio sam u toj tami, moć uma bila bi dovoljna da ne zaluta, a kamoli nakon Golgote i Getsemanija, i tko da nađe opravdanje što nije prisustvovao gozbi Uskrsnuća?

Put u zaborav privlači nas lakoćom svog potonuća. Ali, zar nije opravdanije, čak li ovozemaljski sudeći, izboriti se vremenskim naporom za Vječni Mir?

Iskušenje na Gori je i postavljeno radi pobjede. Ona je poprište bune i Krist ju je sam izazvao. Stoga, tko mnogo ljubi mnogo mu se i

prašta. Buna je očišćenje izgnanog čovjeka koji traži čistoću kušnje da bi iskazao svoju vjernost. »Istinu tražim, Gospode, pa zar ćeš kazniti volju kojom te žudim?«, dayno je izrekao pjesnik, a Gospodin nije nikad nikoga iznevjerio.

I da ne budimo cijelu povijest, da ne aktualiziramo prošlo, kad nam to često predbaouju, ostavimo u punini nebeskog mira Saula-Pavla, Aurelija Augustina, sv. Ambrozija i bezbroj, bezbroj drugih; saslušajmo samo naš vijek.

»Nešto mi je taklo srce, i ja povjerovah. Povjerovah svom snagom svog bića, a vjerovanje mi je bilo tako moćno da nije ostalo mjesta sumnji te ništa više nije moglo pomutiti moju vjeru niti je razbiti« (Paul Claudel, *Ma conversion*). Claudel u potresnom priznanju nastavlja: »Kako su sretni ljudi koji vjeruju! Samo kad bi to bila istina! Ali, to je istina! Bog postoji, on je tu. On je posebno biće kao i ja. On me ljubi, zove me.« Suze i jecaji navrli su u prostore duha ovog vrlkog muža i on je zauvijek odložio filozofske sumnje i kriva shvaćanja o katoličkoj vjeri i njezinu svećenstvu.

»Katoličku vjeru smatrao sam skupom besmislenih anegdota, njezini svećenici i vjernici budili su u meni odvratnost koja je išla do mržnje i gnušanja.«

Odiista, tu se nešto moralo desiti. Prva i posljednja stepenica u graničnoj su situaciji.

»Gospode, zar ćeš kazniti volju kojom te žudim?« — ponovimo još jednom povijest sumnje i odgovorimo na nju odgovorom koji je posuđen današnjem čovjeku: Da me nisi našao, ne bi me tražio... (Pascal).

Claudel je granitna izvjesnost naših sumnja.

»Dieu existe, il est là.« Bog postoji! tu je!

... Poema je tvoja pohvala Isusu, a ne pogrda... kako si ti htio... Doista. Ako ljubimo, što god htjeli ili činili, djela su naša pohvala Kristu, jer je nemirno naše srce dok se ne smiri u Bogu.

Teofil Ivanić